

711.56+726

О.В. Бачинська*старший викладач**каф. інформаційних технологій в архітектурі КНУБА*

СУЧАСНЕ РЕЛІГІЙНЕ ЖИТТЯ КИЄВА ЯК ПРОДОВЖЕННЯ ІСТОРИЧНИХ ТРАДИЦІЙ

Анотація: у статті розглядається історія релігій Києва, що мали свої сакральні споруди; сучасний стан релігійного життя міста, як продовження історичних традицій; черговість та причини появи релігійних доктрин на території міста; особливості і можливий вплив на духовне життя у майбутньому нових для сучасного Києва вірувань.

Ключові слова: Київ, релігія, храм, історія, сучасність.

З 1990-х рр. в Україні розпочався новий етап формування духовного життя нації, який характеризується повною свободою віросповідання. Найбільша активізація релігійного життя відбувається у містах з великою кількістю населення. Релігійне життя Києва – одно з найцікавіших явищ внаслідок неповторної історії міста, яка певною мірою впливає на сучасний стан релігій та храмів на території міста.

Релігійне життя історичного Києва, як частина його історії, вивчалось багатьма авторами, але окремо формування релігійної ситуації на території міста раніше не розглядалось.

Метою дослідження є релігії, що мали свої сакральні споруди на території Києва в історичному і сучасному місті.

На початку історії сучасного Києва його територію населяли слов'яни і саме тому першою релігією, що існувала на території міста, було слов'янське язичництво.

З IX ст. серед язичників почали з'являтися християни візантійського православ'я [1, 9]. Потім упродовж більше ста років зберігалось мирне співіснування язичництва і християнства. Саме у той час почали виникати перші християнські церкви і християнство потроху укріплювало свої позиції. Переломним періодом для Києва стало X ст., коли князь Володимир, прийнявши хрещення у Корсуні (Херсонесі), по поверненні знищив язичницьких богів і охрестив населення Києва у річці. З того часу язичництво зникло і місто стало центром, з якого візантійське православ'я розповсюджувалося на всій території проживання слов'янських племен. До наших часів збереглися три собори Софії, збудовані за образом головного храму Візантії – Софії Константинопольської (рис. 1).

СОФІЯ
ПОЛОЦЬКА
БІЛОРУСЬ,
ПОЛОЦЬК

СОФІЯ
НОВГОРОДСЬКА
РОСІЯ, ВЕЛИКИЙ
НОВГОРОД

СОФІЯ КИЇВСЬКА
УКРАЇНА, КИЇВ

СОФІЯ КОНСТАНТИНОПОЛЬСЬКА
ТУРЕЧЧИНА, СТАМБУЛ

Рис. 1. Спадкоємність сакральної духовності у вигляді храмів Софії.

Після періоду інтенсивної розбудови стародавнього Києва з середини XI ст. місто спіткали природні катаклізми і, як наслідок цього, голод, хвороби і масова загибель жителів. До природних чинників додалися міжусобні війни за володіння містом з наступним грабунком та пожежами. З XIII ст. Київ занепадав під татаро-монгольським ярмом. Саме у цей трагічний для Києва час у місті з'явилися представники нової релігії – іудаїзму.

На початку XIV ст. Київ підкорив литовський князь. На той час вже відбулося відокремлення Римської церкви від інших християнських церков і утворення напрямку католицизму у християнстві (з 1054 р.) [2, 89]. Таким чином у місті разом з литовською владою з'явилася друга гілка християнства – католицизм. Римо-католицька церква зводила свої храми і намагалася повернути місцеве православне населення, що призвело до утисків місцевих християн [1, 29–31]. До цього додавалися напади татар з підпалами та грабунками. Але ці події не знищили православ'я та його храми у Києві: один з литовських князів, православний за вірою, відбудував з руїн церкву у Києво-Печерській лаврі, є згадки про споруду Вірменської церкви, також православної [1, 29]. Покращення стану місцевих християн відбулося з XVI ст., коли Київ став центром воєводства Західно-руського Великого Князівства Литовського (з 1471 р.) і його почали очолювати православні воєводи. Вони приділяли увагу проблемам православних, відновили поруйновані церкви і Києво-Печерську лавру. Але в цілому у Києві зберігалася тенденція насильницького окатоличення православних, в результаті чого виникло уніатство: частину православних, не змінюючи обрядів та сутності релігії підпорядкували Римо-католицькій церкві. Уніати стали знярядям католицизму по наверненню населення і намагалися захопити всі православні церкви та Києво-Печерську лавру [1, 44].

На початку XVII ст. вийшов указ, який забороняв селитися євреям, носіям іудаїзму, у Києві [1, 38–39].

Далі Київ продовжив своє існування у складі Польської держави, вплив якої загострив ще більше боротьбу між православними християнами та католиками з уніатами. У першій половині XVII ст. місто було розділено на дві частини, в одній проживав католицький єпископ і був розташований кафедральний храм, в іншій – населення різних релігій і храми обох християнських напрямків. Софія Київська – древній державний храм, належала католикам та уніатам, але за кількістю православні храми переважали [1, 45]. З часом напади на православ'я ставали все жорсткішими: у 1621 р. були пограбовані православні монастирі, церкви і Братське училище, у 1630 р. відбувся напад польських військ на Києво-Печерську лавру і її дивовижне спасіння. Будь-які попуски з боку Польщі православні використовували для

утвердження своєї гнаної у той час релігії, і в таких умовах великий вклад у підтримання православ'я вніс Київський митрополит Петро Могила [1, 52]. Він повернув древню Софію Київську православним, перетворив Братське училище в Академію, відновлював з руїн храми часів Київської Русі, як пам'ять про давню і видатну історію православ'я на київських землях, відбудовував головні монастирі: Києво-Печерську лавру, Софійський, Видубицький, Миколаївський, Братський монастирі.

Коли гоніння на місцевих жителів за православну віру дійшли до крайньої жорсткості, у середині XVII ст. розпочалися війни між козацьким військом та польським. Київ переходив з рук у руки, внаслідок чого були розорені і православні, і католицькі храми.

У другій половині XVII ст. Київ увійшов до складу Російської держави, що відновило єдність православних, розділених колись завоюванням міста. Багатостраждальна Київська митрополія, що раніше була підпорядкована Константинопольському патріарху, у зв'язку з приєднанням до Росії перейшла до Московського патріархату (у 1686 р.). Відтоді Київ почав відроджуватися, як православне місто: за рахунок меценатів почали зводити нові церкви, трапезні, дзвіниці, покривали золотом бані, замовляли іконостаси. Київська Братська Академія стала найкращим учбовим закладом у державі. Київ почали відвідувати російські та інші монархи: з початку XVIII ст. у місті побували цар Петро I, імператриця Єлизавета Петрівна, імператор Австрійський Йосип II, імператор Павло I зі своєю дружиною імператрицею Марією Федорівною, імператриця Катерина II, імператор Олександр I, імператриця Олександра Федорівна, імператор Микола I, два рази імператор Олександр II, другий раз з дружиною імператрицею Марією Олександрівною. У їх візитах обов'язково був виділений час для поклоніння святиням у православних храмах Києва та Києво-Печерській лаврі. Київ повернув собі значення сакрального православного центру, яке було втрачено під час завоювань.

Але на початку XVIII ст. Київ спіткали і неприємні події. Внаслідок епідемії чуми населення розбіглося з міста, церкви та монастирі опустіли, у 1718 р. велика пожежа охопила Києво-Печерську лавру і Поділ з церквами. Всупереч природним катаклізмам місто потроху розвивалося, його прикрашали нові споруди і храми. У Києві почали селитися іноземці, з ними прийшли нові релігії: у 1770–1771 рр. у місті з'явилася лютеранська церква – перша протестантська церква Києва. У 1786 р. було впорядковано у єдину систему православні церкви та монастирі: введена система класифікації споруд – «класи», посади для виконання всяких обов'язків – «духовні штати» та відповідне фінансування монастирів, що безумовно покращило їх матеріальне положення [1, 99–100]. У кінці XVIII ст. прискорив розвиток Києва приїзд

імператриці Катерини II, після чого місто почало активно розбудовуватися. Населення міста у той час представляло строкату картину, поряд з корінними жителями у Києві оселилися представники інших держав і національностей. У той же час у Києві мешкали євреї – носії іудаїзму, яким знову на деякий час заборонили проживання у місті (з 1827 р. по 1858 р.). На 1797 р. у Києві було 46 дерев'яних та кам'яних храмів.

Упродовж першої половини XIX ст. Києву знову не щастило: у 1811 р. пожежа випалила майже весь Поділ, вщент згоріли дерев'яні храми, місто почало відбудовуватися лише після 1815 р. З 1831 по 1855 рр. у місті чотири рази вирувала холера; три рази вулиці та будинки Києва затоплювали рясні опади, руйнувань додавала буря; три рази відбувалися розливи Дніпра, що затоплювали понижені частини міста. Але все одно Київ продовжував розбудовуватися і негативний вплив природи навіть примушував займатися благоустроєм міста: почала розвивалася транспортна інфраструктура, будували громадські споруди – учбові заклади, музеї, театри, з'явилася залізниця і перший залізничний вокзал. Київ прикрасили величні православні храми. У зв'язку з розширенням території міста були збудовані нові церкви. Під час ремонту у храмі Софії Київської, церквах Кирилівській та Спаса на Берестові були відкриті древні фрески, якими зацікавилися [1, 126–129]. У 1900 р. звели молитовний будинок общини караїмів – кінасу [3, 85]. Але не дивлячись на заселення міста представниками інших національностей та релігій, Київ зберігав статус православного центру.

До 1917 р. Київ був полірелігійним містом, в ньому мирно співіснували всі його релігії, окрім зниклого язичництва. За черговістю появи першою релігією на території міста було слов'янське язичництво, яке з'явилося природним шляхом разом заселенням і з часом безслідно зникло. Наступним було візантійське православ'я, яке підштовхнуло розвиток міста і підняло його значення до рівня сакрального центру. Потім у Києві оселилися представники іудаїзму, яким не дуже щастило – за відмінні від православних жителів інтереси їх періодично виганяли з міста. Із завоюванням Києва прийшов католицизм, представники якого намагалися повернути православне населення у свою віру, що призвело до відчайдушного спротиву. Внаслідок цього виникло уніатство, яке по суті не має багато відмінностей від православ'я, але підпорядковане Римо-католицькій церкві. Важливу роль у відродженні гнаного православ'я відіграло приєднання Києва до Російської держави, її правителі підтримали місто, як сакральний православний центр, а потім впорядкували існування храмів у всій державі й у Києві в тому числі. Саме у складі Російської держави місто потроху почало розвиватися і заселятися нечисленними представниками інших національностей і релігій: з'явилися караїми (ще один напрямок

іудаїзму), католики різних національностей, третій напрямок християнства – протестантизм, та ін.

Серед усіх історичних релігій Києва доцільно приділити особливу увагу тим, які мали свої храми чи молитовні будинки. Поява сакральної споруди – велика подія для віруючих, яка вказує на те, що адепти проживають в місті постійно і община достатньо велика для збору фінансів на будівництво релігійної споруди. Окрім того, храм уособлює доктрину і дозволяє за зовнішнім виглядом та розташуванням у забудові визначити деякі риси релігійного вірування. Доктрина найдревнішої релігії Києва – язичництва не передбачала створення сакральних споруд, хоча у літературних джерелах вказано існування «храму Перуна над Боричевым взвозом» [1, 10], але достовірно невідомо, як він виглядав. Також і в пізніші сторіччя на території міста проживали представники різних національностей, які так і не зібралися збудувати свою сакральну споруду: киргизькі татари, французькі емігранти тощо (кінець XVIII ст.) [1, 108, 113].

Таким чином, на території Києва релігій, що залишили матеріальні сліди у вигляді сакральних споруд, було шість. Послідовність появи залежала від історичних подій: православ'я – іудаїзм – католицизм – уніатство – лютерани – караїми. Серед причин появи доктрин можна виділити: а) заселення міста жителями – носіями певної релігії – так з'явився у Києві іудаїзм, лютерани та караїми; б) історична подія у вигляді завоювання міста – таким чином виник осередок католицизму; в) навернення населення – так утворилося уніатство; г) поворот історії розвитку територій за допомогою релігії – такий глобальний задум відноситься до православ'я, внаслідок чого Київ перетворився на місцевий сакральний центр.

Усі релігії, окрім православ'я, мали свої релігійні центри і Київ для них був лише периферійним містом у порівнянні з католицьким центром Римом, сакральним центром іудаїзму Єрусалимом і т. і. Але для візантійського православ'я місто стало послідовником Константинополя у галузі духовних надбань (рис. 1), сакральним центром, з якого релігія високих моральних принципів та нових знань розповсюджувалася на всі території проживання слов'ян. Цей задум був реалізований правителями Києва ще за часів злету державності Київської Русі, і зберігся до пізніших часів у вигляді напівзруйнованих храмових споруд. За відродження православ'я воювали нащадки древніх слов'ян у XVII ст. Заради збереження релігії відбудовували храми і зберігали сакральність Києва у пізніші часи. Саме тому при наявності багатьох релігій Київ до 1917 р. відігравав роль сакрального православного центру і його відвідували натовпи паломників. За довгу історію міста змінилося лише підпорядкування Києва з Константинополя на Російську Москву.

Бурхливе ХХ ст. знищило релігійне життя Києва, але з 1990-х рр. з набуттям Україною незалежності воно знову почало поступово відроджуватися і після двох десятиріч формування набуло стабільності. Першою рисою релігій Києва є урізноманітнення релігійних доктрин з шести до п'ятнадцяти (розглядаються лише ті, які мають свої храми чи молитовні будинки) (табл. 1). Має декілька самостійних течій православ'я. Католицизм та уніатство збереглися в тій кількості, які склалися історично: два напрямки – католики та греко-католики. Набагато більше стало різних напрямків протестантизму. Серед представників іудаїзму зникли караїми, їх молитовний будинок немає кому повернути. Зате з'явилися представники ісламу і нова релігійна течія – мормони. Серед цих релігій далеко не всі відіграють вирішальну роль у формуванні релігійного життя міста, деякі общини мають у своєму розпорядженні лише один храм і просто вносять урізноманітнення у загальну картину релігій. Серед православних до таких напрямків відноситься Православна Зарубіжна та Російська Православна Старообрядницька церкви. Також мають лише одну споруду представники ісламу, деякі напрямки протестантизму та мормони. Найбільш впливові з великою кількістю храмових споруд – Українська Православна церква з центром у Москві в Росії, та відокремлені від неї Українська Православна церква Київського Патріархату та Українська Автокефальна Православна церква. Храми цих течій не відрізняються один від одного, і зовні іноді буває важко виявити, до якої організації відноситься об'єкт. Другі за чисельністю своїх церков – у сумі всі протестанти з незвичними для Києва спорудами. Потім – католики та адепти іудаїзму.

Серед причин появи у Києві такої кількості нових релігій можна назвати:

а) заселення міста жителями – носіями певної релігії – так до історичних іудаїзму та лютеран у сучасному місті додався іслам;

б) історична подія у вигляді завоювання міста – відноситься до католицизму, притаманного історичному Києву, який зараз називається Римокатолицька церква;

в) поворот історії розвитку територій за допомогою релігії – візантійське православ'я, яке на даний час називається Українська Православна церква з підпорядкуванням Москві у Росії;

г) намагання сформувати незалежну від політики українську православну церкву – так утворилися два сучасні напрямки православ'я, кожен зі своїм центром Українська Православна церква Київського Патріархату та Українська Автокефальна Православна церква;

д) повернення на батьківщину гнаної у ХХ ст. релігії – відноситься до Православної Зарубіжної церкви;

Таблиця 1

Релігії Києва, які мали свої храми чи молитовні будинки

№	Історичні релігії	Сучасні релігії	№
1	Православ'я	Українська Православна церква	1
		Українська Православна церква Київського Патріархату	2
		Українська Автокефальна Православна церква	3
		Православна Зарубіжна церква	4
		Російська Православна Старообрядницька церква	5
2	Уніатство	Українська Греко-католицька церква	6
3	Католицизм	Римо-католицька церква	7
4	Лютерани	Лютерани	8
		Євангельські Християни Баптисти	9
		Адвентисти Сьомого Дня	10
		П'ятидесятники – Християни Віри Євангельської	11
		Кальвіністи – Пресвітеріани	12
5	Іудаїзм	Іудаїзм	13
6	Караїми		
		Іслам	14
		Мормони – Святі Останнього Дня	15

Таблиця 2

Нові релігії Києва, які мають молитовні будинки

№	НАПРЯМОК	ВИНИКНЕННЯ	РЕЛІГ. ЦЕНТР: КРАЇНА, МІСТО	КИМ КЕРУЄТЬСЯ
1	Пресвітеріани	початок 16 ст.	Швейцарія, Женева	Всесвітній Альянс Реформаторських церков
2	Лютерани	початок 16 ст.	Швейцарія, Женева	Всесвітній Лютеранський Союз
3	Євангельські Християни Баптисти	початок 17 ст.	США, Вашингтон	Всесвітня Рада Євангельських християн-баптистів
4	Адвентисти Сьомого Дня	перша третина 19 ст.	США, Вашингтон	Президент, Генеральна конференція
5	Святі Останнього Дня	перша третина 19 ст.	США, Солт-Лейк-Сити	Перший Президент, Рада 12 Апостолів, Рада Сімдесяти
6	Християни Віри Євангельської	початок 20 ст.	США	Всесвітня П'ятидесятницька конференція

е) свобода віросповідання і можливість збудувати храм – створили умови для формування Російської Православної Старообрядницької церкви;

є) навернення населення – так утворилося історичне уніатство, яке зараз має назву Українська Греко-католицька церква;

ж) розповсюдження релігії, навернення населення – такі причини появи протестантів: баптистів (Євангельські Християни Баптисти), адвентистів (течія Адвентисти Сьомого Дня), п'ятидесятників (Християни Віри Євангельської), кальвіністів (течія Пресвітеріани) та сучасної релігії мормонів (Святі Останнього Дня).

Принцип заселення території Києва носіями релігії зберігається з історичних часів, також продовжують впливати на релігійну ситуацію міста історичні події у вигляді масштабного задуму відносно візантійського православ'я та завоювання, що принесло католицизм. Повернення на батьківщину гнаної православної церкви – результат антирелігійної політики ХХ ст. Намагання утворити незалежну українську церкву та свобода віросповідання для старовірів – можливості, відкриті більшою свободою у порівнянні з ХХ ст., задекларованою у незалежній Україні. Дещо змінився принцип навернення населення: якщо раніше вже при існуючому католицизмі намагалися лише підкорити православних, і таким чином утворилося уніатство, то в сучасному Києві нові для міста протестантські течії та мормони переслідують ціль розповсюдження своєї релігії та масове навернення населення. Ці дії нагадують глобальний задум навернення населення епохи Київської Русі. Але доктрини протестантських течій зовсім інші, ніж давнє візантійське православ'я.

Про-перше, протестантські напрямки та мормони виникли зовсім недавно (табл. 2), найдавніші з усіх – пресвітеріани та лютерани (початок 16 ст.). Час виникнення протестантизму пов'язаний з настанням зовсім нової епохи в історії людства – з розвитком наук, технологій. Внаслідок цього людина стала відчувати себе сильнішою, вона змогла протистояти природнім катаклізмам, хворобам і втратила той страх перед оточуючим середовищем, який впливав на формування більш давніх релігій (того ж візантійського православ'я). Людство стало більш егоїстичним, потребувало більше матеріальних благ. У давніх релігіях під дією людських страхів, неможливості протистояння стихії у людини формувалося делікатне відношення до усього живого, до навколишнього світу, сприйняття себе, як маленької частинки величезного світу на протилежність егоїзму пізніших часів. Таким чином, доктрина протестантів знаходиться у протиріччі з нормами давнього православ'я, що формувало духовність Києва і киян упродовж сторіч.

По-друге, протестантизм виник як протест проти негативних речей у католицизмі, але Римо-католицька церква давня, вона виникла паралельно зі східними християнськими центрами. Володарював серед інших Візантійський Константинополь, але з часом Римо-католицька церква забажала відібрати першість, внаслідок чого були розірвані відносини з Константинополем та утворився новий напрямок християнства – католицизм. Обряди католицизму містять у собі принципи давньої мудрості, збереженої упродовж тисячоліть. Протестуючи проти несправедливостей католицизму протестанти, значно спростивши культ, разом з обрядами відкинули і давні принципи.

По-третє, місцем виникнення протестантизму була Європа, але її історія, культура, традиції не дали змоги протестантам повернути все населення і тому цей напрямок більше прижився в іншій державі – у Сполучених Штатах Америки (табл. 2). Дуже багато інформації про релігію подає її центр, за ним можна визначити певні риси доктрини. Центри управління різними релігійними течіями протестантизму та мормонами знаходяться: у найбільш давніх течіях пресвітеріан та лютеран – у Європі (Швейцарія, Женева), у всіх інших – в різних містах США. Загалом США – країна, духовний рівень якої значно нижчий від регіону Київщини, це можна виявити при порівнянні будь-яких культурних проявів. Якщо Києву з його давніми принципами, частково втраченими упродовж ХХ ст., нав'язуватимуть моральні норми життя в США, відбудеться глибоке падіння і так не надто високої моралі сучасного населення Києва. Перетворення міста на колонію Америки призведе до повного знищення історії, культури, духовності.

Глобальний задум правителів Київської Русі, який сформував певний напрямок життя Києва упродовж сторіч, дійшов до нашого часу у вигляді храмів Софії – мудрості Божої і бентежить розум сучасних людей глибиною таємниць. Збудовані на території проживання слов'ян за подобою Софії Константинопольської три храми у пізніші часи були частково зруйновані і відновлені в інших стилях. При утворенні сучасних держав, кордони яких значно відрізняються від історичного розподілу територій, усі три храми, територіально знаходячись не дуже далеко один від одного, загадковим образом розподілилися між трьома країнами, у яких проживають народи – нащадки древніх слов'ян – росіяни, білоруси та українці. Софія Київська, з найбільш збереженою давньою частиною відійшла Україні і знаходиться у Києві, столиці України. Софія Полоцька розташована у Білорусі, Софія Новгородська – у Росії. Усі три храми були перебудовані у пізніші часи в стилях, характерних для кожної країни, куди вони потрапили. Софія Київська отримала форми українського бароко, яке було злетом місцевої архітектурної школи; Софія Полоцька – форми, характерні для білоруської архітектури, на

яку внаслідок територіальної близькості вплинула польська та європейська архітектура загалом; Софія Новгородська – традиційні форми руської архітектури. Ці факти сприймаються зараз як духовний князівський заповіт та уособлення слов'янської мудрості [4–9]. Все це може бути просто знищено останніми тенденціями релігійного життя Києва – нашествиям протестантизму із спрощеними доктринами із Європи та США.

Таким чином, всі особливості релігійної ситуації в сучасному Києві є наслідком історичних подій. Київ з найдавнішого періоду формувався як полірелігійне місто, але головною релігією було візантійське православ'я. Саме воно формувало духовний рівень населення Києва упродовж століть. В результаті внутрішніх процесів, що призвели до розколу, його вплив значно зменшився; ніхто не турбується, як у минулі сторіччя [10], про збереження міста, як сакрального центру східного православ'я. Внаслідок цього на психологію городян починають активно впливати протестантські та нові релігії, які несуть у своїх вченнях примітивні установки, чужорідні історичному спрямуванню духовності міста. Поява таких релігій і їх вплив примушує замислитися про майбутнє релігійного життя столиці України.

Багато сторіч тому Київ став спадкоємцем духовності Візантії та її столиці Константинополя, яких вже немає. У мусульманській Туреччині, що змінила Візантію на її території, діючими православними храмами є лише мала частина споруд, зведених колись візантійськими зодчими. Духовні здобутки Візантії стали основою для розвитку не тільки Києва, а й усіх слов'ян, збережені до сьогодні храми тих часів нагадують нам про це. Усупереч всім намаганням нищення Київ все одно відроджувався і для відновлення зруйнованих храмів знаходилися засоби. Безумовно, руйнівне ХХ ст. зіграло негативну роль у знищенні православ'я. Але сьогоднішні тенденції навернення населення до протестантсько-американських організацій можуть у майбутньому призвести до повної втрати історичної самобутності і накопиченого за тисячу років рівня духовності у Києві: місто просто перетвориться у духовному плані на колонію протестантських США. Збереження Києва, як давнього сакрального центру слов'ян є дуже важливим завданням для діячів православної релігії на даний момент.

Список використаних джерел:

1. Закревский Н. Описание Киева. В 3 т. – Т. 1, 2. – М.: Тип. В. Грачева, 1868. – 950 с.
2. Павлов В.С., Мезенцев К.В., Любіцева О.О. Географія релігій. – К.: АртЕк, 1999. – 504 с.
3. Шулькевич М.М., Дмитренко Т.Д. Киев. – 5-е изд. – К.: Будівельник, 1978. – 464 с.
4. Хагия София в Стамбуле, Турция. – Режим доступа: <http://www.all-world.com.ua/hagiya-sofiya-v-stambule-turtsiya/>.
5. Софиевский собор в Киеве, фото. – Режим доступа: http://evo4ka.io.ua/s111017/sofiya_kievskaya.
6. Полоцк, Собор Софии Премудрости Божией, фото. – Режим доступа: <http://sobory.ru/photo/index.html?photo=1622>.
7. Новгородская София. – Режим доступа: http://photocentra.ru/work.php?id_photo=285333.
8. Мокеев Г. Три Софии: О начале распространения на Руси храмового многоглавия. – Режим доступа: <http://www.voskres.ru/architecture/3sofii.htm>.
9. Шатохина Р.Д. Храмы Софии Премудрости Божией в Византии и на Руси // Церковное искусство. Рождественские чтения: Конференция. 2007. – Режим доступа: <http://kazan.eparhia.ru/zhurnal/?ID=11061>.
10. Кальницкий М. Православные кресты у Киевского вокзала // АСС. – К.: Центр Развития Территорий “Скавика”, 1996. – №1. – С. 39

Аннотация

В статье рассматривается история религий Киева, которые имели свои сакральные сооружения; современное состояние религиозной жизни города, как продолжение исторических традиций; очередность и причины появления религиозных доктрин на территории города; особенности и возможное влияние на духовную жизнь в будущем новых для современного Киева верований.

Ключевые слова: Киев, религия, храм, история, современность.

The summary

History of religions of Kiev, which had the sacral structures; a modern condition of religious life of city, as continuation of historical traditions; sequence and reasons of occurrence of the religious doctrines in territory of city; features and opportunities of influence on spiritual life in the future of new religions in modern Kiev is considered in clause.

Key words: Kiev, religion, temple, history, modernity.